

šolsko mladino mnogoverstnih nauk po pameti, brez nepotrebnih težav, s pripravnimi pomočki naglo in dobro učiti.

Visoke šole v Herbornu in Heidelbergu na Nemškem (1613) zveršivši, se je napotil na Holanško in Angleško, in pride dvaindvajsetletni mladeneč tudi v Amsterdam, poglavitno mesto Holandije. Ondaj si ni mislil, da mu bo kedaj to mesto starčeku, povsod preganjanemu, pribežališče.

Obogativši se z različnimi znanostimi se verne (l. 1614) v svojo domovino, da bi jih razširjal. Še tisto leto ga izvolijo vodja šole Prerovske, leta 1618 pa vodja šole in pridigarja tako imenovane „jednote (občine) bratov českih in moravskih“ v Fulneku. V obéh mestih je za zboljšanje šol marljivo marljivo delal in pisal. Ali nesreča je hotela (1621) imeti, da mu v Fulneku, po Špancih izropanem in potem zažganem mestu, vsi spisi in vse bukve zgorijo — šolam na veliko veliko škodo.

Leta 1628 pa mora Komenski premilo svojo domovino zavoljo verskih zmešnjav zapustiti in gré po mnogih nadlogah v Lešno (Lissa) na Poljskem. Pred odhodom je bil spisal (l. 1623) v českem jeziku „labirint sveta“, nauka in modrosti polne bukve, s katerimi bravca križem svet do vsih stanov vodi, pokazovaje mu napake vsakega in zboljševaje mu serce. — V silnih stiskah je spisal (l. 1625) svoj drugi česki spis, lepo pesem, imenovano „hlubina bezpečnosti“ po naše: globina varnosti. Tako imenuje mirno serce človekovo.

V Lešnu se je lotil po lastnem nagibu Lešenske šole popravljati, in spiše v ti namen po česko troje izverstne bukve po imenu: „velika didaktika“ (naukoznanstvo), „škola materska“ in „škola prostonarodna“. Ti spisi so bili pozneje tudi na latinski in nemški jezik prestavljeni.

Tukaj je nadalje učeni mož po latinsko dognal in (l. 1631) na svet dal imenitno delo: „janua linguarum rese-rata“ (odperta vrata do jezikov), kteremu delu zdaj sploh „orbis pictus“ (narisani svet ali svet v podobah) pravijo, zato ker Komenski v njem svet, imenitnejše stvari itd. bravcu z besedo in z narisanimi podobami pred oči postavlja. „Odperta vrata do jezikov“ pa je te še ne prehvaljene bukve kerstil, zato ker jih je mladini posebno s tem namislikom spisal, da bi se iz njih prav lahko in prijetno latinskega jezika, ob enem pa tudi veliko koristnega in za življenje potrebnega učila.

S tako umno naredbo je pa pokazal vrata, skozi ktera človek, posebno otrok, tudi do vsakega drugega jezika lahko in po prijetnem potu pride, se ga nauči, — ter si gredoč poverh še veliko sladkih tečnih jagodic za živež — koristnih in potrebnih nauk — nabere. — Kako so se imenovane bukve dopadale in se še dopadajo, spričuje to, da so že skoraj na vse evropske jezike, kakor tudi na arabskega, turškega, perzijanskega in mongolskega prestavljene. Perve bukve s podobami, — prvi tako imenovani nazorni nauk *) za otroke so bile, kateri po velikih mestih še le zdaj obveljuje, kterega veljavo je bil pa Komenski že tako davno spoznal. On je bil tedaj početnik nazornega nauka.

S tem in z drugimi imenitnimi deli pozneje imenovanimi, je Komenski šolski nauk in izrejo otrok močno močno zboljšal ter svetu po tem takem jako koristil. Po vsi pravici si je toraj zaslužil častni venec hvale in slave, ki mu bo vedno zelenel. — Po spričevanju Palackega je bil napravil Komenski v Pre-

rovu že ondaj (1618) rečno ali realno šolo, kakoršne pri nas tudi še le zdaj napravljajo.

Za učenike si je pa preučeni mož potlej nekaj višjega, nekaj pripravnejšega umislil: panzofijo (vesoljno modroznanstvo), to je, kratek obseg vsih naj potrebnjših nauk, pisan v latinskem jeziku. To učenosti polno delo je bilo l. 1637 v Oksfordu *), l. 1639 pa v Londonu **) na Angleškem tiskano.

(Konec sledi.)

Potovanje po Laškim.

Spisal M. Verné.

21. pismo.

Dragi prijatel!

Poslednjikrat iz Rima.

Potem pa mi ni bilo več družiga mar, ko na vse zadnje še cerkev sv. Petra in Vatikanski muzej dobro ogledati. V obojim sim že pred večkrat bil. Razsvitljenje (illuminazione) cerkve, posebno kuple, ponoči pred sv. Petra praznikom, in slovečo džirandolo (Girandola) na sv. Petra večer sim tudi že prej vidil. Razsvitljenje ima to posebnost, de se, ko je eno uro noč, hipoma, kakor de bi začaral, spremení in kaj lepo pomnoži. Džirandola pa je umetno napravljen oginj (Feuerwerk), ki na gradu „Castel Sant' Angelo“ celo debelo uro gorí.

Kar pa veliko mašo na sv. Petra dan vtiče, ki so jo sv. oče papež peli, in pri kateri se je kakih poldrug sto duhovnov pri altarju sukalo, Ti naravnost povém, de se mi ni dalo moliti; zakaj ptujci, in kar je scer radovedniših ljudi, so se silno k altarju gnjeli, kolikor je bilo moč in kolikor so straže dopustile; drugi so pa večidel po silno veliki cerkvi semtertje hodili, se pogovarjali in šeptali, de je bilo kaj! Le o povzdigovanji je vse vtihnilo in mende — molilo.

Posebno mi je dopadlo, de papeža k altarju, in po maši nazaj po cerkvi na lepim stolu nesejo, de ga vsak lahko vidi. Ko bi ga ne nosili, bi se ljudje še bolj gnjeli, de bi ne bilo obstati, in vender bi gamende marsikdo ne vidil. V Rim iti in papeža ne viditi, bi bila pa vender prehuda.

Cerkev sv. Petra pa je, kakor sim Ti že pisal, gotovo nar večí in nar lepši na svetu. De nje velikost laglej presodiš, Ti hočem mero dolgoti nar večih današnjih cerkvá, kakor je v tla te cerkve vrisana, tū pridjati:

Cerkev sv. Zofie v Carigradu	492,
Cerkev sv. Pavla poleg Ostienske ceste	572,
Cerkev sv. Petronia v Bolonji	595,
Stolna cerkev v Milanu	606,
Stolna cerkev v Fiorenci	669,
Cerkev sv. Pavla v Londonu	710,
Cerkev sv. Petra v Rimu	837

rimskih pedí (palmo romano). Na širokost pa meri, kjer je nar širokejši, 607 tacih pedí.

Od leta 1506 do leta 1614 so jo zidali, in čez 100 milionov — čuj! čez 100 milionov — va-njo zazidali. Ni tedaj čuda, de so po vsih deželah denarje brali in še odpustke za-nje dajali. Za to je pa tudi zares veličanska in vsa polna lepote in krasnih podob in spominkov.

Vatikanskiga poslopja (Palazzo Apostolico del Vaticano), ki ima 22 dvorišč ali borjačev in čez 11.200 stanic, in v katerim so neprecenljivi zakladi učenosti in lepih umetnost, namreč sloveče vatikansko bukvišče in muzej, Ti nisim v stanu natanjko popisati. Le to Ti povém: ako bi v Rimu razun sv. Petra cerkve in vatikanskiga bukvišča in muzea celò nič družiga ne bilo,

*) Nauk je nazoren ali na zor (na pogled), če učenik učencom vse samostalne reči, od katerih jim kaj pripoveduje, ali same na sebi, ali vsaj njih podobe izrezane ali narisane pokazuje, da si učenci vsako prec prav mislijo.

*) Z napisom: Conatuum Comenianorum praeludia.

**) Z napisom: Pansophiae prodromus.

bi se vender obilo pot plačala, vse to viditi in natanjko ogledati. Muzej je zaklad krasniga dela lepih umetnost, ki ga ni in mende ne bo nikoli in nikjer taciga. Sam Laokoon z mladima sinama, okoli katerih so kače ovite, in ju grozovito davijo, je več vreden ko vës marsikak drug muzej. Verjemi, de me je prav mraz stresel, ko sim ta spominek ogledoval.

Tri tedne sim bil v Rimu, in desiravno je to premalo, je bilo vender več od perviga namena; tode ni moglo drugač biti, ker mi je bil eden tovaršev, Feliks Rondolini, hudo obolel.

V Rimu in na širocim Rimskim polji, ki je več ko po dvé uri okrog mesta, razun nekoliko pristav, vse neobdelano, in ki se večidel za pašo porabi, je zrak nekoliko mescov poleti in v jeseni zlo nezdrav, de posebno ptujci lahko obolé. K sreči mu je bilo kmalo boljši, de se je zamogel domú verniti. Drugi tovarš, Jakob Miniussi, je pa z menoj še naprej šel na Neapolitan-sko, od kodar Ti bom v prvim prihodnjim pismu pisal.

Novičar iz slovanskih krajev.

Iz Černogore se bere v Teržaškem časniku sledeče: „Kakor je bilo pričakovati, se turška vlada zoperstavlja samostojnosti Černogorcov. Čas zoperstave pa ni dobro izvoljen, ker se, kakor zvëmo, v Černogori ravno deputacija napravlja, ki ima na Dunaj iti, tudi austrijskiga cesarja prosit, da bi Černogoro samostojno spoznal, kakor Ruski car. Nadjati se je, da bo austrijska vlada to prošnjo uslišala, čeravno je deželica tako majhna, da ne more obstati brez da bi svojih sedanjih mej ne razširila, ktere so že sedaj preozke, preživiti svoje prebivavce. Ščasoma se mora razširiti, in naravno je, da se proti Albanii in Hercegovini razširi. Albania bi bila pa v družih razmerah pripravna sosedina za Dalmacio. To pa v sedanjih okoljšinah ne bo kaj kmalo mogoče. V Albanii se vstavlja že turška armada, ktere povelnik bo siloviti Omer Paša; s to armado hoče turška vlada ruski pokazati, da resnično protestira zoper samostojnost Černogorsko. Če pa pogledajo Turčini na Černogoro in na 20.000 junakov, ki so tû vedno v boj pripravljeni in bojaželjni, se jim bo prevroča kri kmalo vhladila, ker je gotovo, da zamorejo Turki k večimu le 10 do 12.000 vojakov Černogorski armadi zoperstaviti. Turška zoperstava bo tedaj le zoperstava na papirji ostala, brez da bi se za-njo kaj porajtalo.

Turški car še zmiraj misli, da je Černogora njegova, čeravno so Černogorci že v letu 1795, tedaj še prej ko Serbi, turški jarm otresli, in pod krilam ruske vlade svobodni postali. Omikane vlade družih deželá pa, katerim mora pri sercu biti, da se v izhodnih deželah omika vedno bolj razvija, morajo Turkam naravnost rêci: da ne morejo dovoliti, da bi Černogora v pést staroturške stranke prišla, ktera od dné do dné ošabniši svojo glavo povzdiguje, in ktera bi v Černogori ravno tako divjala, kakor ne davnej v Bosni.

Iz Škocjana na Dolenskim 11. oktobra. J. Z. Novice pripovedujejo iz mnozih krajev letošnjo letino; bo prav, de tudi mi od tukajšne kaj povëmo. Slabši je od upanja. Belo žito je bilo lepo, ali malo ga je bilo, in ljudje, ki so ga komaj čakali, so ga že skorej pojedli. Celo zimo in pomladi so po žito v Karlovec hodili in svoje dnarce Horvatam in Ogram zdali, od kterih mende nikdar nazaj ne pridejo, ker jim nimamo kaj prodati. Korun semtertje gnjije, vender manj od prešnjih let; pa tudi malo smo ga sadili, ker smo se gnjilosti bali. Koruza je lepa; sočivje pa je suša vzela; ajda je pozno začela rasti in še raste, in Bog vé, če bo letas zrela, ker je še vsa bela. Grojzde ne plesnuje,

ampak malo ga je, in semtertje ga je tudi toča otolkla, in zdej v vedni moči poka in gnjije. Otavo dež përe in veliko se je bo spridilo. Sadja, ki je pri nas poglavitna reč, skorej nič ni, in mine, de ne vëmo kdaj, Bojimo se, de ne bo letas za nas in za živino bolji ko vlni.

Novičar iz mnogih krajev.

Med postavami, ki se bojo po povedbi Dunajskih časnikov nar prej razglasile, se imenuje postava za razpisanje davkov in postava za društva. Tudi razglas nove že dodelane postave zastran zakóna se je pričakoval, tode, kakor se sliši, je presvitli cesar ukazal, naj se nekteri oddelki te postave vnovič ojestro pretresejo in potem osnova noviga posvetovanja predloži. — Po poslednjim razglasu c. k. ministerstva denarstva je bilo konec pretekliga mesca augusta za 164 milionov in 931.755 fl. deržavniga papirniga denarja med ljudmi, — mesca julia pa za 165 milionov in 812.291 fl., tedaj ga je bilo pretekli mesec za 880.536 fl. manj. — Ker se večkrat primeri, da se pri kupčijskim blagu goljufije v tem godé, da vaga ni gotova in se z blagam tudi sod, žakelj ali kak drug zavitek vaga, je c. k. ministerstvo ukazalo: 1) da na vsih sodcih, žakljih in sploh na vsacimu zavitku se mora očitno in tako, da se izbrisati ne more, njih teža (tara) zaznamovati, in 2) da se teža sodca, žaklja ali kakoršniga koli zavitka ne smé k teži blaga vrajtovati, ampak po storjeni pogodbi povračati. — C. k. ministerstvo kupčijstva je kupčijskim in obertnijskim zbornicam ukazalo, da naj mu letne naznanila po c. k. deželnih poglavarstvih pošiljujejo, da tudi one zvëjo kupčijske in obertnijske zadeve tiste dežele, v kateri imajo oblast in zmožnost, marsikako željo in nasvêt zastran kupčije spolniti. — Dunajski časniki pravijo, da je policijskim vredam, žandarmarii in finančni straži po vsih deželah cesarstva ukazano, ojestro paziti na neke skrivnostne robce ali rute, ki jih prekucijska stranka iz vunanjih dežel skrivé pošilja in so tako napravljeni, da zgubé svojo prvotno barvo, ko se operejo, in potem se berejo na njih revolucijski oklici. — 26. p. m. je kmetu Tedeškonu v Pojani na Laškem en vol nanagloma poginul; kmet se prepričati, za ktero boleznijo je vol cerknul, ga je s svojim hlapcam in še dvëma sosedama iz kože djal; ker v drobu nobene bolezni ne najdejo, prodajo meso. 5 dni potem začne kmeta desna roka boleti, in ko začne hudo otekati, pošlje hitro v Padovo po zdravnika, — ali vse ni nič pomagalo; ponoči od 3. do 4. tega mesca je Tedeškon umerl, 5. dan njegov hlapec Breda, in tretji pomagavec je bil tisti dan tudi že na smertni postelji. Bolezin vòla je bila čerm ali vrančni prisad (Milzbrand), ki večkrat nič družiga viditi ne da, kot černo in gosto strupeno kri, s ktero so se nesrečni raztelesovavci vòla okužili, nepoznavši bolezin. — V mesticu Horn-u bojo letos gimnazij, na kterim Piaristi učé, zaperli zato, ker se ni dosto učencov oglasilo. — 11. dan tega mesca je bil v Pragi prostor kupljen, kjer se bo česko gledišê zidalo; na lepim mestu bo in v osredji, ker se staro in novo mesto stikate. — V Bèrni se bojo od 1. oktobra vsako nedeljo v gledišu igre v narodskim (českim) jeziku igrate s pripomočjo diletantov, kar bo gotovo v dobiček gledišni kasi. (Gotovo je, da bi jo tudi v Ljubljani gledišni vodja dobro zadél, ako bi ob nedeljah včasih slovensko igro napravil). — Na Poznanskim (Pol-skim Pruskim) razsaja kolera hudo; veliko posestnikov beži. — V Varšavi je kolera tako strašno morila, da so pokopališa oraním njivám enake; pravijo, da je blizo 20.000 ljudi pomerlo.